

Lesmateriaal voor basisonderwijs

Sint-Lambertuskerk in Kerk-Avezaath

Handleiding voor de leerkracht

Colofon

Dit educatieve project is ontwikkeld in opdracht van de Stichting Oude Gelderse Kerken (SOGK)

Project

Inhoud:

Bernardine Beenackers-Heeren / Kleioskoop

Ondersteuning en advies:

SOGK: Marja Urbach en Nico Peek

Sint-Lambertuskerk: Dick Grendel

OBS de Daverhof: Annelies Ennen

Vormgeving en verzorging productie:

Jennie Burgers, Geldersch Landschap & Kasteelen

Fotografie en illustraties:

Dick Grendel, Bernardine Beenackers-Heeren

Met dank aan:

Henriëtte van de Sluis en het team van OBS de Daverhof

Alle ouders die als begeleider geholpen hebben met het testen van het project

Contact

Wilt u (delen van) dit lespakket gebruiken of heeft u vragen over het pakket, neem dan contact op met de beheerder van de Sint-Lambertuskerk

D. Grendel

T 0344-681663 06-54292977

E d.grendel@planet.nl

Indien dit niet lukt kunt u contact opnemen met:

Stichting Oude Gelderse Kerken

Postbus 7005

6801 HA Arnhem

T (026) 355 25 55

E info@oudegeldersekerken.nl

I www.oudegeldersekerken.nl

© 2017 Stichting Oude Gelderse Kerken en Bernardine Beenackers-Heeren / Kleioskoop

Inhoudsopgave

1.	Project	4
2.	Doel	4
3.	Aansluiting bij lesprogramma, kerndoelen, vaardigheden en competenties	5
4.	Algemene opzet	5
5.	Achtergrondinformatie	6
6	Handleiding werkbladen	7
6.1	Groep 1-2. In Avezaath staat een kerk	
6.2	Groep 3-4. De kerk een bijzonder gebouw	
7.	Midden- en bovenbouw	17

Bijlage: lesbrieven van het project Sint-Lambertuskerk in Kerk-Avezaath

1 Project

Opdrachtgever en onderwerp

Dit educatieve project is ontwikkeld in opdracht van de Stichting Oude Gelderse Kerken (SOGK) in samenwerking met de Plaatselijke Commissie van de Sint-Lambertuskerk en OBS de Daverhof.

Het doel is kinderen te laten kennismaken met cultureel erfgoed in het algemeen en met kerken in het bijzonder. De SOGK beoogt met dit project tevens meer aandacht te krijgen voor het werk van haar stichting.

Het bestuur van de Stichting Oude Gelderse Kerken heeft een grote verantwoordelijkheid voor een groeiend aantal kerken, synagoge en kerktorens die aan haar zijn overgedragen. De Sint-Lambertuskerk in Kerk-Avezaath, sinds 1999 in bezit van de SOGK, staat centraal in dit project.

Doelgroep

Het lesmateriaal is bestemd voor leerlingen van de basisschool in Kerk-Avezaath en omgeving. Er is uitgewerkt materiaal voor twee niveaus (groep 1-2 en groep 3-4), voor midden- en bovenbouw worden enkele mogelijkheden aangegeven.

Overzicht van het materiaal

- Groep 1-2: handleiding en fotoblad
- Groep 3-4: handleiding en werkblad
- Midden- en bovenbouw: mogelijkheden in Kerk-Avezaath en Buren

Op <http://www.schoolbordportaal.nl/lespakket-oude-gelderse-kerken.html> vindt u werkbladen, handleiding en foto's digitaal.

Als u het project gaat uitvoeren ontvangt u werkbladen op papier voor de leerlingen.

Adres van de kerk

Sint-Lambertuskerk
Daver 15
4012 BA Kerk-Avezaath

Contact

Zie pagina 2.

2 Doel

De kinderen maken kennis met de Kerk in Avezaath en komen zodoende in aanraking met belangrijk cultureel erfgoed in de buurt. Zij leren hierdoor zowel het belang van deze kerk als dat van cultureel erfgoed in brede zin enigszins kennen.

3 Aansluiting bij het lesprogramma, kerndoelen, vaardigheden en competenties

Aansluiting bij het lesprogramma

De lessen staan los van methoden en zijn flexibel in te passen in het lesprogramma

- binnen projecten in het kader van cultuuronderwijs of omgevingseducatie
- bij diverse vakken, zoals zaakvakken (geschiedenis), beeldende vakken, religieuze vorming en maatschappijleer, maar ook bij andere vakken zoals techniek en Nederlands.

De leerkracht bekijkt op welk moment het materiaal goed past in het lesprogramma.

Aansluiting bij kerndoelen, vaardigheden en competenties

- Het materiaal sluit zeer goed aan bij kerndoel 56: De leerlingen verwerven enige kennis over en krijgen waardering voor aspecten van cultureel erfgoed.
- Diverse algemene vaardigheden worden getraind, onder andere samenwerken, het verwerven en verwerken van informatie, zorg voor en waardering van de leefomgeving.
- Het materiaal sluit aan bij de competenties uit de SLO leerlijn cultureel erfgoed.

4 Algemene opzet

Er zijn lessen voor op school en in de kerk. De leerkracht verzorgt de lessen aan de hand van deze handleiding. In de kerk is een gastheer of gastvrouw aanwezig.

Het onderwerp en de invalshoek van de lessen zijn per niveau verschillend. Voor groep 1-2 en groep 3-4, waarvoor voor deze kerk uitgewerkte lessen beschikbaar zijn, gaat het om een algemene kennismaking met de kerk. Voor midden-en bovenbouw kunnen diverse elementen worden uitgewerkt.

De inhoud van de werkbladen voor groep 1-2 en 3-4 sluiten op elkaar aan, maar staat per niveau op zichzelf. De werkbladen kunnen dus per niveau separaat gebruikt worden. Alle werkbladen zijn te vinden achter in deze handleiding.

5 Achtergrondinformatie

In de middeleeuwen, tussen 1000 en 1100 stond op deze plek al een kleine kerk, gebouwd van tufsteen. Dat zijn de grijze stenen die je nog altijd kunt vinden in de muren. Het gebouw is in de eeuwen erna in fasen vergroot en verbouwd. De toren stond aanvankelijk los, maar is aan drie kanten ingebouwd toen er meer ruimte nodig was voor alle gelovigen.

Sommige veranderingen aan ramen en deuren kun je in de muren buiten nog herkennen. Binnen kun je aan de rode stenen in het koor zien, dat de kerk aan die kant vergroot is.

De kerk is gebouwd als katholieke kerk. Na de Reformatie gaat de kerk over naar het nieuwe geloof en wordt aangepast voor gebruik voor de protestanten. Er komt bijvoorbeeld een consistoriekamer.

In 1999 is het kerkgebouw overgedragen aan de Stichting Oude Gelderse Kerken; de Protestantse Gemeente van Kerk- en Kapel-Avezaath gebruikt de kerk voor diensten, maar ook voor evenementen en activiteiten als de jaarlijkse rommelmarkt.

Voor enkele interessante details zie: 7. midden- en bovenbouw

Bronnen

www.oudegeldersekerken.nl/kerken/kerk-avezaath

M.A. Prins-Schimmel, W.A. Mazzola, C.L. Temminck Groll
De Hervormde Kerk te Kerk-Avezaath
Uitgave Stichting Oude Gelderse Kerken
Walburg Pers (Zutphen 1981/1982)

J. Vermeulen

Kerken in het middelpunt. Religieuze monumenten in de gemeente Buren in woord en beeld.
Uitgeverij De Vorl (Kerk-Avezaath 2005) pp.222-240

6 Handleiding werkbladen

6.1 Groep 1-2 'In Avezaath staat een kerk'

Er is een inleiding in de klas waarbij het bezoek wordt voorbereid.

Het bezoek aan de kerk heeft een gezamenlijk begin en wordt samen afgesloten. Voor de opdrachten worden de kinderen in groepjes verdeeld.

Voor de verwerking in de klas worden enkele mogelijkheden aangegeven.

1. Materiaal

- deze handleiding
- fotoblad (papier); per groepje één blad
- handleiding voor de begeleiders
- foto's

zie ook: <http://www.schoolbordportaal.nl/lespakket-oude-gelderse-kerken.html>

2. Lesinhoud

De leerlingen maken kennis met de kerk.

Ze ervaren het gebouw.

Ze vergelijken de kerk met andere gebouwen.

Ze bekijken diverse elementen in de kerk en letten op kleuren, materialen, afmetingen en ouderdom.

3. Leerdoelen

De leerling weet

- dat er in het dorp een oude kerk staat
- hoe een (oude) kerk er uitziet
- met welk doel een kerk gebouwd is.

4. Afspraak maken en begeleiders

Voor het bezoek aan de kerk wordt een afspraak gemaakt met de kerkbeheerder.

Tijdens het bezoek werken de kinderen in groepjes; de school zorgt voor een begeleider per groepje en informeert de begeleiders over hun taak.

Contactgegevens

Zie pagina 2.

5. Voorbereiding in de klas

Klassengesprek

Wat kun je bouwen?

Gewone en bijzondere gebouwen. Huis (groot, klein, vrijstaand, rij), school, boerderij, winkel, buurthuis, bioscoop, schouwburg, kerk, landhuis, kasteel.

Welke voorbeelden in de buurt? Bespreek de kenmerken en verschillen.

Je ziet van een gebouw het deel boven de grond. Soms met verdiepingen.

Wat zit er onder de grond? Waar is dat voor nodig?

Fundament geeft gebouw stevige ondergrond.

Wat komt er kijken bij het maken van een gebouw? Wat heb je nodig? Wie doet dat?

Plan, tekenen, architect.

Bouwen: gereedschap, materialen, bouwvakkers, machines.

a. We gaan een bijzonder gebouw bekijken. Het is oud en het staat niet ver hier vandaan.

De kerk is lang geleden gebouwd als ruimte voor het geloof. Gelovigen komen regelmatig in de kerk bij elkaar om te bidden, te zingen, naar de preek te luisteren. Ze gaan er naar toe bij bijzondere gebeurtenissen: dopen, trouwen en begraven.

Mensen gaan er ook naar toe voor dingen die niet direct met het geloof te maken hebben zoals concerten en tentoonstellingen.

Optie: Foto's buitenkant laten zien en bespreken. Kennen jullie dat gebouw?

Het bekijken van foto's is niet noodzakelijk. Er zijn leerkrachten die het jammer vinden omdat de verrassing er dan af is.

b. De kerk is een groot gebouw.

Om te snappen hoe groot de kerk is gaan we eerst ons lokaal meten, dan kunnen we dat later met de kerk vergelijken. Mogelijkheden:

- Lokaal meten met een touw. Op het touw wordt gemarkeerd hoe lang/breed het lokaal is.

- We gaan een (of enkele) kind(eren) meten. Het kind gaat op een papier liggen; de omtrek wordt aangegeven en uitgeknipt. Hoe vaak past dit kind in de lengte/breedte van het lokaal.

Noteren.

Notities, touw en/of papieren gaan later mee naar de kerk.

c. In een kerk kun je fijn zingen.

We gaan in de kerk een lied zingen, samen oefenen en goed luisteren hoe het klinkt.

Bijvoorbeeld op basis van 'In Holland staat een huis'. 'In Avezaath staat een kerk. En die kerk die is heel mooi/hoog. En die kerk heeft een toren. En die toren is heel hoog. Op de toren staat een haan. En die haan die is van goud. enz.'

6. Les op locatie = handleiding begeleiders groep 1 - 2

Praktische voorbereiding

De leerkracht

- bekijkt het werkblad en de handleiding
  - organiseert het vervoer
  - verdeelt de klas in groepjes en regelt per groepje een begeleider
  - instrueert de begeleiders over hun taak, geeft hen de handleiding
  - neemt mee: handleiding(en), touw en/of omtrek kind op papier en notities afmetingen klas, schrijfmateriaal, eventuele blinddoek.
  - overlegt met de kerk wanneer de werkbladen worden uitgedeeld.
- Groep 1-2 heeft het fotoblad na aankomst bij de kerk buiten al nodig! Dus voordat de groep binnen ontvangen wordt.

Vertel de leerlingen dat ze naar de kerk in het dorp gaan. Wijs hen op de gedragsregels: gedraag je rustig in de kerk, ga niet schreeuwen en rennen.

De leerkracht is tijdens het bezoek verantwoordelijk voor de leerlingen.

Tijdsindeling

- Gezamenlijk begin 5-10 minuten
- In groepjes 5 opdrachten 5/6 min. per opdracht = 25-30 minuten
- Gezamenlijke afsluiting 5 minuten

Buiten. Gezamenlijk begin

Na aankomst bij de kerk samen kijken en praten over de buitenkant.

De zes afbeeldingen van 'Fotoblad buiten' opzoeken.

Een goede plek voor foto 1 is schuin voor de toren op het grasveld. Dan kun je het kruis en het haantje goed zien. Voor de andere foto's loop je rondom de kerk.

- (1) De bovenkant van de toren (de torenspits) met kruis en haantje.
- (2) De toren beneden; de toren is ingebouwd en wordt met zware muren ondersteund.
- (3) Hoog raam aan de andere zijde van de kerk (het koor).
Let op de ook op de stenen in de muren, die zijn heel verschillend.
- (4) De grote kerkdeur, hierdoor gaan de mensen naar binnen als er een dienst is.
- (5) Versiering op het dak boven de grote kerkdeur.
Je kunt ook kijken naar het dak. Ziet dat er hetzelfde uit als de daken van de huizen?
(Het kerkdak heeft geen dakpannen maar zwarte leistenen: dakleien)
- (6) de deur waardoor jullie naar binnen gaan.

Binnen

*Ga in de hal **niet** met de kinderen **de trap op!***

Tenzij u dat afspreekt met de kerkbeheerder.

Indien gewenst na binnenkomst even samen rondkijken. Wat zie je?

Dan gaan zitten op de stoelen, iemand van de kerk heet welkom, vertelt kort iets en geeft aan wat de regels zijn.

Samen het lied zingen dat voorbereid is.

Hoe klinkt het hier? Is dat anders dan in de klas?

Opdrachten

De foto's op het blad zijn genummerd; de groepjes beginnen met een verschillende opdracht. Per opdracht samen opzoeken wat op de foto staat en de opdracht uitvoeren die erbij hoort. Zie uitleg voor begeleider hieronder.

NB: opdracht 1 'Ruimte, afmetingen' kan ook gezamenlijk uitgevoerd worden.

1. Ruimte, afmetingen

Hoe lang is het gangpad van het begin tot het einde van de stoelen? U kunt het beste het gangpad links of rechts van de stoelen meten, anders lopen de groepjes elkaar in de weg. Als alle kinderen van dit groepje elkaar een hand geven, is de rij dan lang genoeg voor deze gang?

Vergelijken, met touw erbij, met afmeting klas. Hoe vaak past het?

Vergelijken met lengte kind op papier. Hoe vaak nodig?

Facultatief: van begin tot eind lopen, hinkelen, met twee voeten springen, op handen en voeten lopen.

Indien tijd:

Wat is het grootste raam in de kerk? (Hoeveel kinderen moeten op elkaar gaan staan om die hoogte te halen denk je?)

2. Materialen

Waar zie je dit? Het is een detail van de preekstoel.

Waar dient de preekstoel voor?

Tijdens de dienst staat de predikant op de preekstoel. Hij/zij geeft uitleg aan de gelovigen over de bijbel.

Dat is het grote boek dat op de preekstoel ligt.

De mensen in de kerk kunnen de predikant goed zien, omdat de preekstoel hoger staat. Door het 'dakje' (=klankbord) konden ze vroeger, toen er nog geen microfoons waren, alles goed horen.

Van welk materiaal is de preekstoel gemaakt? (hout) Hoe voelt het aan?

Zie je nog andere dingen die van hout gemaakt zijn?

Welke materialen zie je nog meer? Waar?

Samen opzoeken: steen, glas, metaal,.....

Voelt het anders aan? Wat is het verschil?

3. Kleuren

Zoek de versiering op de pilaar, het glas-in-lood raam en de gewelfschildering op en benoem de kleuren.

4. Dieren en planten

Waar zie je deze leeuw? (op de kas van het orgel achterin de kerk)

Naast de leeuw zie je rode bladeren.

Zijn er in de kerk nog meer dieren en planten te vinden?

Er zijn verder geen dieren te vinden, maar wel planten:

- de druiventak op de pilaar (zie ook foto 3)

- de planten in de gewelfschildering in het koor (zie ook foto 3), de planten in de segmenten van het gewelf zijn verschillend,

- in het houtsnijwerk van de preekstoel,

- misschien zie je ook een echte plant!

5. Oud en nieuw

Zoek het groene bordje van de vluchtroute op. Waar dient het voor?

De kerk is oud, maar er zijn ook nieuwe dingen. Wat zie je nog meer voor nieuwe dingen?

O.a. geluidsinstallatie, lampen, apparaten zoals het brandblusapparaat, de verwarming.

Oude dingen (muren, een schildering) zie je in het portaal waardoor je naar binnen ging. Boven in de toren hangt ook de hele oude (luid)klok van de foto. Die kun je niet bekijken, soms kun je hem horen.

Reserveopdrachten 'Geluid' (Voor als er tijd over is, met groepje of samen.)

Geluid

- Welke geluiden hoor je binnen en buiten als je in de kerk bent?
- Geluiden maken: hard en zacht, (roepen) op verschillende plekken. Klinkt het anders? Waar klinkt dat het beste?
- Wie durft alleen een lied te zingen?

Indien tijd: Samen afsluiten met spelletje. Juf, kind of begeleider zit geblinddoekt in een van de banken.

Een kind zoekt een verstopplekje, gaat er zitten en roept zijn naam. De geblinddoekte wijst waar het geluid vandaan komt, doet blinddoek af en gaat kind zoeken.

Gezamenlijke afsluiting

De groepjes zijn klaar met de opdrachten. De docent geeft even ruimte voor opmerkingen en vragen.

Kerkbeheerder bedanken en terug naar school.

7. Verwerking in de klas

- Klassengesprek om af te ronden. Wat hebben we gezien en meegemaakt? Wat vond je ervan? Weet je nog hoeveel groter de kerk is vergeleken met ons lokaal. Wat vond je het meest bijzonder? Enz.
- Activiteiten
  - Kinderen ontwerpen een kerk en voeren het plan uit in Lego, Kapla, blokken, lege melkpakken, enz.
  - Zaken die indruk gemaakt hebben tekenen, verven, knutselen.
  - Afsluiten met een presentatie of tentoonstelling.

6.2 Groep 3-4 De kerk een bijzonder gebouw

Voor groep 3-4 is een werkblad ontwikkeld om te gebruiken bij het bezoek aan de kerk na een voorbereiding op school . Uiteraard hoeven jonge kinderen nog niet allerlei specifieke zaken over kerken te leren, het gaat vooral om kijken en ervaren van bij dit oude gebouw midden in het dorp. Het onderwerp past in het kader van het ontdekken van de culturele omgeving.

1. Materiaal

- deze handleiding
- een werkblad voor elk kind
- handleiding voor begeleiders
- foto's

zie ook: <http://www.schoolbordportaal.nl/lespakket-oude-gelderse-kerken.html>

2. Lesinhoud

Waarnemen en ervaren van de kerk, zowel binnen als buiten.

Buiten wordt onder andere gelet op vormen, kleuren en materialen. Uiteraard komt ook de toren met het haantje aan de orde.

Binnen bekijken de leerlingen diverse inrichtingselementen en versieringen.

Dit project sluit qua inhoud aan bij verschillende vakken. Het kan gebruikt worden als onderdeel van een lesoverstijgend project, bijvoorbeeld over bouwen.

3. Leerdoelen

De leerling

- weet dat een kerk een bijzonder gebouw is
- weet dat een kerk te maken heeft met geloof
- weet hoe een oude kerk er ongeveer uitziet
- herkent enkele kenmerkende zaken.

4. Afspraak maken en begeleiders

Voor het bezoek wordt een afspraak gemaakt met de kerkbeheerder.

Contactgegevens

Zie pagina 2.

Het bezoek wordt op school voorbereid en na het bezoek verwerkt.

Tijdens het bezoek werken de kinderen in groepjes. De groepjes worden op school ingedeeld en elk groepje heeft een begeleider die van tevoren instructies krijgt.

5. Voorbereiding in de klas

Er zijn verschillende mogelijkheden om de kinderen op een bezoek aan de kerk voor te bereiden.

- Een woordspin: waar denk je aan bij het woord kerk?
- Laat de kinderen een tekening maken van een kerk (zonder voorbeeld).
- Laat een of meer afbeeldingen van kerken zien.

Naar aanleiding hiervan volgt een klassengesprek.

Ben je wel eens in een kerk geweest? Wat weet je daarvan te vertellen?

Hoe ziet een kerk eruit? Van welke materialen is het gebouw gemaakt? Hoe zit het in elkaar?

Zijn er versieringen?

Hoe groot is een kerk? Vergeleken met je huis? Vergeleken met de school?

Wat gebeurt er in een kerk?

Hierbij kunnen de volgende zaken ter sprake komen.

- Kerken hebben te maken met het geloof. Mensen komen in een kerk bij elkaar om te bidden, voor de (ere)dienst en op belangrijke momenten in het leven (dopen, trouwen, begraven).
- Het zijn meestal grote gebouwen. Veel kerken hebben een toren.
- Gebruikte materialen zijn over het algemeen: steen, baksteen, hout, glas.
- Oude kerken worden door belangstellenden bezocht omdat het mooie en belangrijke gebouwen zijn. Soms zijn er tentoonstellingen en concerten.

6. Les op locatie = handleiding begeleiders groep 3 - 4

Praktische voorbereiding

De leerkracht

- bekijkt het werkblad en de handleiding
- organiseert het vervoer
- verdeelt de klas in groepjes en regelt per groepje een begeleider
- geeft elke begeleider de handleiding
- overlegt met de kerk wanneer de werkbladen worden uitgedeeld
- neemt mee: handleiding(en), schrijfmateriaal en indien gewenst schrijfbordjes

Vertel de leerlingen dat ze naar de kerk in het dorp gaan. Wijs hen op de gedragsregels:

- gedraag je rustig in de kerk, ga niet schreeuwen en rennen.
- houd het werkblad niet tegen de muren bij het invullen.

De leerkracht is tijdens het bezoek verantwoordelijk voor de groep(en).

Bezoek aan de kerk

Bij aankomst kunt u samen met de kinderen de buitenkant van de kerk even bekijken en benoemen wat opvalt. Dan naar binnen gaan en een plaatsje zoeken. De groep wordt ontvangen door iemand van de kerk. Er wordt kort iets verteld over de kerk en de regels.

Daarna gaan de groepjes aan de slag met het werkblad, enkele groepjes beginnen buiten (vraag 1t/m5) en enkele binnen (vragen 6 t/m10).

In groep 3-4 is een enorm verschil in leesvaardigheid. Sommige kinderen zullen enige hulp nodig hebben bij het lezen.

Toelichting en antwoorden vragen werkblad

De akoestiek (=geluidswaergave): geluid in de kerk (galm) klinkt anders dan thuis, op school, of buiten op straat. Je kunt kinderen akoestiek laten beleven door iets te roepen/te zingen; de galm ervaren door te laten tellen hoe lang de galm duurt.

Galm kan erg hinderlijk zijn wanneer je in de kerk met elkaar praat of met meerdere instrumenten muziek maakt.

1. toren

Bekijk samen de toren. Een goede plek is schuin voor de toren op het grasveld. Opvallend zijn de enorme steunberen die ervoor zorgen dat de toren niet verzakt. Op de toren zie je een (gouden) haantje en een kruis. Probeer dat te tekenen.

2. Kleuren en vormen

Het is de bedoeling dat kleuren en vormen worden aangewezen en benoemd, de antwoorden hoeven niet te worden opgeschreven.

Je ziet verschillende kleuren (let ook op het dak en de stenen in de muren) en vormen (Zijn er rechthoeken, driehoeken, vierkanten, ronde, enz.?).

3. kerk van ....?

U bespreekt samen met de kinderen de materialen waarvan de kerk gemaakt is.

- Papier, plastic, leer en lego zijn niet gebruikt.
- De muren zijn van steen (baksteen).
- Zand is lastig: het zit in het cement waarmee de bakstenen zijn gemetseld.

- IJzer is onder andere te zien in de kruisen en andere elementen op het dak en de toren.
- Glas is gebruikt in de ramen.
- Hout is gebruikt voor de deuren en (van buiten niet zichtbaar) voor de balken onder het dak.

4. groot en klein

De kleinste raampjes zitten in aan drie kanten in de toren.

Aan de andere kant van de kerk, in het koor, zitten de grootste ramen. Het zijn er negen.

5. nummers

De tegel is te vinden aan de achterkant van de kerk van de straat af gezien (de zuidkant). Er zijn er meerdere. Het zijn nummers die horen bij het kerkhof dat hier vroeger was. De graven zijn er nu niet meer.

Er komt een rondje om: 2-4-5-6-9-10-11-12-13-14-15

De nummers 1, 3 en 7, 8 ontbreken.

6. geloof

Ga naar binnen. Eerst kom je in een vrij donkere gang en daarna in de kerk. Laat de kinderen de ruimte ervaren. Laat hen dan gaan zitten op de stoelen, zodat ze de (avondmaals)tafel en de preekstoel goed kunnen zien. De gelovigen zitten daar ook als ze de dienst bijwonen. Ze luisteren naar de predikant en bidden en zingen samen. Praat daar samen over.

Natuurlijk mogen de kinderen de preekstoel en de tafel ook van dichtbij bekijken. Het kan zijn dat er een ander kleed over de tafel hangt dan op deze foto.

7. gewelf

Het gewelf ('netgewelf') in het koor is beschilderd met plantmotieven.

Per 'vak' zijn die verschillend. Antwoord is dus: nee

Deze schilderingen zijn heel oud. Ze waren lange tijd niet te zien omdat ze waren weg gekalkt. Die kalklaag is verwijderd en de planten zijn heel precies overgeschilderd. Nu ziet het er weer uit zoals vroeger.

8. rondje door de kerk

Samen worden de zaken van de foto's opgezocht. U loopt met de kinderen dan een ronde door de kerk.

Hieronder staat enige informatie. U beoordeelt wat interessant is om te vertellen voor uw groepje. Geef hen vooral ruimte om zelf te kijken en opmerkingen te maken.

De gevonden zaken worden afgevinkt. Begin bij de grote oude pot in het koor.

1. De grote pot is ongeveer 500 jaar oud en is opgegraven bij de toren.
2. De rode stenen in de vloer geven de oude afmeting van het koor aan, het was toen dus kleiner.
3. Nis in de wand van het koor, deze heeft te maken met de erediensten (van katholieken) die in de middeleeuwen hier werden gehouden.
4. Versiering onder de kuip van de preekstoel. Het is een mooie preekstoel. In het hout zijn allerlei versieringen. Toen de preekstoel werd gemaakt waren er nog geen microfoons. Door het dakje erboven kon je de predikant toch verstaan.
5. Collectezakken, hiermee wordt geld opgehaald tijdens de diensten.
6. Doopvont: een natuursteen (o.a. marmer) zuil met een tinnen schaal. In de schaal zit water dat gebruikt wordt om te dopen. Door de doop wordt iemand opgenomen als lid van de kerk.
7. Deel van een pilaster (halve zuil) tegen de wand.
8. Wandkleed gemaakt door dames van de kerk, na de evacuatie die in 1995 nodig was van-

wege het dreigende hoge water. In het midden het water. Rechts zie je de auto's met vertrekkende mensen, links de mensen die terugkomen en naar de kerk gaan om te danken voor de goede afloop.

9. Het orgel is belangrijk bij de diensten. De organist speelt passende muziek en begeleidt het zingen van de gelovigen.

10. Versiering aan het einde van de ribben van het gewelf in het koor.

9. sterk

De **vijf** trekstangen dienen om het gebouw te versterken. Ze kunnen in het midden worden bijgesteld. Door de bouwstijl (gotisch) zijn de muren hoog, dun en er zijn veel ramen. Steunberen (aan de buitenkant), muurankers en trekstangen zorgen er voor dat de muren niet naar buiten toe omvallen.

10. echt of nep?

Kaarsen in de kerk kunnen echte kaarsen zijn, maar soms zijn het lampen in de vorm van een kaars. Op deze foto's zie je dat.

Foto links=nep

Foto rechts=echt

Hoe is dat in deze kerk? Samen kijken.

Er staat een grote Paaskaars. Er hangen kandelaars met echte kaarsen in het koor. (Misschien zitten er net geen kaarsen in) En in de grote kroonluchter zitten ook echte kaarsen.

Foto Monica Schwarz

De kaarsendover hoort bij de echte kaarsen, daarmee kun je kaarsen doven. Met de lont kun je kaarsen ook aansteken. Er staat er een in de hoek bij de preekstoel.

In de kerk zie je een versierde Paaskaars. De kaars op het blad wordt ingetekend en gekleurd. De paaskaars in de kerk kan inspiratie zijn, maar de kinderen zijn vrij een motief te bedenken. Dit kan ook op school worden gedaan of afgemaakt.

Extra

Als er tijd over is, kunt u met de kinderen nog even rondkijken in het torenportaal. Van beneden uit kun je naar boven kijken. Hier merk je goed dat de kerk oud is. Let op de muren met oude stenen en de resten van muurschilderingen.

Ga met de kinderen niet de trap op, tenzij u dat met de kerkbeheerder afspreekt.

Gezamenlijk afsluiten. Gesprekje. Wat vonden jullie bijzonder?

Kerkbeheerder bedanken en terug naar school.

7. Verwerking en afsluiting

U sluit de lessen af met een klassengesprek naar aanleiding van de titel: Waarom is de kerk een bijzonder gebouw?

Verder wordt de tekening van de versierde kaars (af)gemaakt en kunt u activiteiten bedenken naar aanleiding van andere zaken die de kinderen ervaren hebben. Tekeningen en gedichten maken, een kerk bouwen met verschillende materialen, een tentoonstelling van werkstukjes inrichten enz.

7 Midden- en bovenbouw

Voor groep 5 t/m 8 zijn er verschillende mogelijkheden, zowel in Kerk-Avezaath als in Buren.

In **Kerk-Avezaath** gaat de predikant jaarlijks met groep 7 of 8 naar de kerk in het kader van de lessen geestelijke stromingen. Samen met enkel vrijwilligers is daar een programma voor ontwikkeld.

Met het werkblad 'Kijk, een kerk!' gaan leerlingen van groep 6 t/m 8 actief in de kerk aan de slag. Deze werkbladen zijn verkrijgbaar bij de beheerder van de kerk.

Met deze werkbladen kan op verschillende niveaus gewerkt worden, door stukjes weg te laten en eisen te stellen aan het niveau van de antwoorden.

Vorbereidings- en verwerkingslessen zijn niet noodzakelijk. Uiteraard wordt voor het bezoek aan de kerk een afspraak gemaakt.

Contactgegevens

Zie pagina 2.

U bent met uw leerlingen ook welkom in **Buren**, daar zijn lesprogramma's beschikbaar:

- voor groep 6 in het kader van Reizen in de Tijd zie www.reizenindetijd.nl

- voor groep 7-8 'Graven van Buren'. Een programma met werkbladen voor in de klas en op school.

Voor afspraken hierover kunt u contact opnemen met

Tineke Everaarts

T 0344-572570

E tieneveraarts@upcmail.nl

Douwe de Boer

T 0344-572864

E d_deboer@kpnplanet.nl

Enkele interessante details over de kerk

Zie ook: 5 Achtergrondinformatie

Toren

De toren stond aanvankelijk los van de kerk; later is de toren aan drie kanten ingebouwd.

De zware muren, steunberen, aan de buitenkant zijn (waarschijnlijk in de 14e eeuw) aangebracht om de toren te versterken. Het haantje op de torenspits is een oud christelijk symbool dat de mensen oproept wakker te worden.

Binnen, in het torenportaal, kun je goed zien dat de toren heel oud is. Je ziet o.a. oude stenen, enkele romaanse boogjes en twee schilderijen: fresco's. Het zijn afbeeldingen van heiligen uit de tijd dat de kerk katholiek was: Maria Magdalena en Agatha.

Kerkhof

Tot ongeveer 1800 konden overledenen in de kerk begraven worden. Dat is ook in deze kerk het geval. Bij bodemonderzoek in de kerk zijn resten van graven en grafkelders gevonden. Ook buiten de kerk zijn graven geweest. Dat kun je onder andere nog zien aan de vierkante gevelstenen met cijfers aan de zuidzijde van het gebouw. Die verwijzen naar de rijen van de graven die inmiddels geruimd zijn. Een van de stenen (nr. 9) zit achter een regenpijp. Het cijfer op steen nr. 10 is doorgekrast. De nummers 1-3-7-8 ontbreken.

Aan de andere zijde van het gebouw zit een opvallende grafsteen die herinnert aan twee kinderen die hier begraven zijn in 1785. Hun vader, J.D. van Leeuwen, was groot voorstander van begraven buiten de kerk. Bij deze steen hoort een vreemd verhaal. Kijk en luister naar het verhaal via deze link: <https://www.youtube.com/watch?v=Ebmq1nGVAZE>

Bij de kerk bloeit in het voorjaar een zeer zeldzame bloem: de akkergeelster. Deze plant komt voor in oude tuinen onder oude bomen. Als je de plant toevallig ziet LATEN STAAN!!!

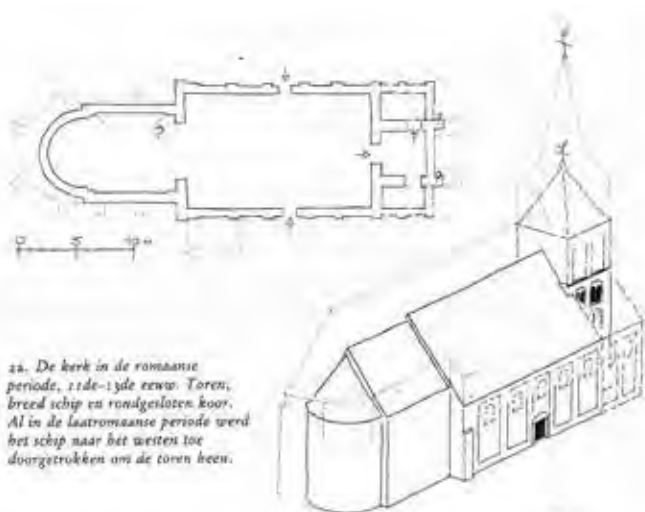
In het muurtje langs de straat zit een vreemde bocht. Van 1906 tot 1918 was er een tramverbinding tussen Tiel, Buren en Culemborg, het zogenaamde TBC-lijntje. De stoomtram kon de bocht van de Daver naar de Dorpsstraat niet goed nemen. Daarom werd het muurtje bij de kerk een stukje verlegd. De tram rijdt al lang niet meer, maar de bocht zie je nog altijd.

Enkele opvallende zaken binnen

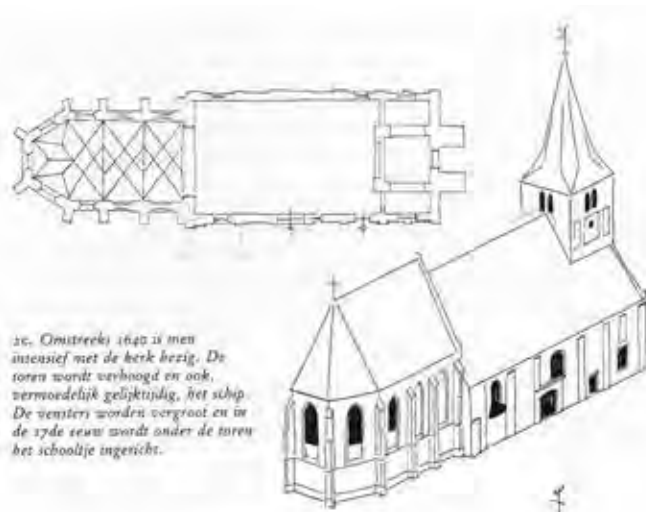
De grote pot van aardewerk op de tafel is bij werkzaamheden in 1980 gevonden bij de kerk. Het is een middeleeuwse pot uit de 14e, 15e eeuw.

Het kleurige wandkleed is gemaakt naar aanleiding van het dreigende hoge water in 1995. Het is vervaardigd door een damesgroep van de Protestantse Gemeente.

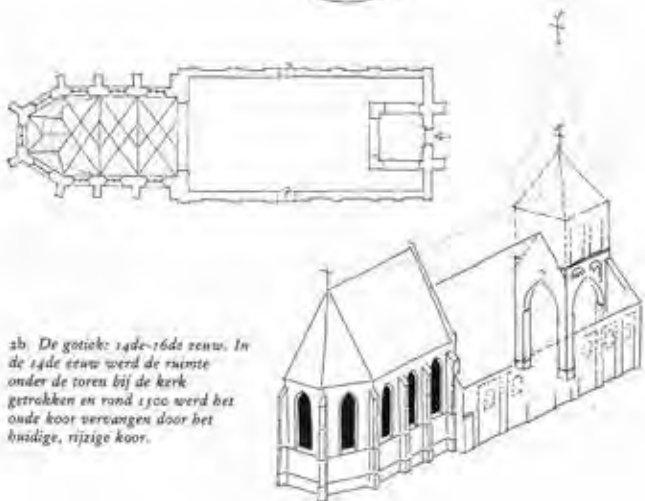
In het midden het hoge water van de rivier. Rechts het vertrek van de bewoners in auto's en links de mensen die terug zijn en richting kerk gaan om te danken voor behouden terugkeer. De regenboog staat symbool voor de bescherming en uiteraard is ook een duif te zien, symbool van vrede.

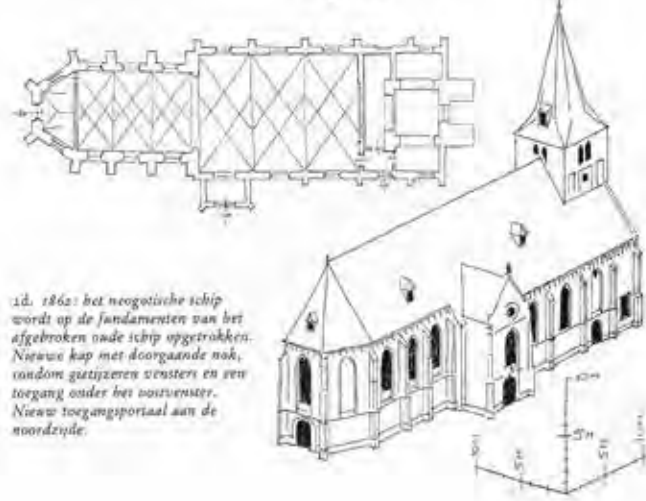
24. De kerk in de romaanse periode, 11de-13de eeuw. Toren, breed schip en rondgesloten koor. Al in de laatromaanse periode werd het schip naar het westen toe doorgetrokken om de toren heen.

25. Omstreeks 1640 is men intensief met de kerk bezig. De toren wordt verhoogd en ook, vermoedelijk gelijktijdig, het schip. De vensters worden vergroot en in de 17de eeuw wordt onder de toren het schooltje ingericht.

26. De gotiek: 14de-16de eeuw. In de 14de eeuw werd de ruimte onder de toren bij de kerk getrokken en rond 1500 werd het oude koor vervangen door het huidige, rijzige koor.

27. 1862: het neogotische schip wordt op de fundamenten van het afgebroken oude schip opgetrokken. Nieuwe kap met doorgaande nok, rondom glasrijzen vensters en een toegang onder het voorvenster. Nieuw toegangsportaal aan de noordzijde.

Bouwgeschiedenis.

Bron: M.A. Prins-Schimmel, W.A. Mazzola, C.L. Temminck Groll, De Hervormde Kerk te Kerk-Avezaath. Uitgave Stichting Oude Gelderse Kerken, Walburg Pers (Zutphen 1981/1982)

